1. Günümüzde Kelam İlmi

N NOT EDELİM

Her ilim dalında olduğu gibi kelam ilminin de ele aldığı konuları (mevzu), kendine mahsus olarak bu konuları ele alış yöntemi (usul) ve belirli bir amacı (gaye) vardır.

Kelam ilmi, iman esaslarını açıklayan, iman esaslarına yöneltilen eleştirilere cevap veren bir ilimdir. Hemen her ilim dalında olduğu gibi kelam ilminin de ele aldığı konuları (mevzu), kendine mahsus olarak bu konuları ele alış yöntemi (usul) ve belirli bir amacı (gaye) vardır.

Öteden beri kelam âlimleri konu, amaç ve yöntem itibarıyla kelam ilmini sistemleştirme çabası içinde olmuşlar ve bize çok zengin bir literatür bırakmışlardır. İnsanlık tarihinin büyük değişimleri dışında dinlerin inanç meselelerine yaklaşımı çoğunlukla aynı kalmış, konular hem muhteva hem de usul yönüyle yüzyıllar boyunca benzer kalıplarda aktarılagelmiştir. Ama dinleri derinden etkileyen büyük değişim dönemleri de yaşanmıştır. Dinlerde sabit ve değişmez bir öz olduğu gibi zamanın şartlarına göre yeniden yorumlanan boyutlar da söz konusudur. Bu durum bazı disiplinler için de geçerlidir.

Bu bağlamda kelam ilminde klasik terimlerle söyleyecek olursak mesâil denilen ana konular yanında bir de vesâil adı verilen, ana konuları anlamaya vesile ve yardımcı olan konular vardır. Mesâil aynı kalmakla beraber vesâil değişebilmiştir.

Kelam ilminin açıkladığı ve savunduğu inanç esaslarında başlangıçtan bugüne kadar herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ancak 16. yüzyıldan itibaren özellikle Batı dünyasında yaşanan gelişmeler ve değişmeler İslam dünyasını da etkisi altına almaya başlayınca kelam ilminin önüne bazı yeni problemler çıkmıştır. Öz itibarıyla çoğunlukla aynı olmakla birlikte yöntem ve yaklaşım açısından yeni sorular ve sorunlar belirmiştir.

İnsana, bilgiye, kâinata, dünyaya, dine, bilime bakışlar değişmiş, yeni dünya görüşleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu anlamda yeni felsefi akımlarla yüz yüze gelinmiştir. Sadece Müslüman kelamcıları değil bütün ilahiyatçıları ilgilendiren ve dinleri derinden etkileyen yaklaşımlarla muhatap olunmaya başlanmıştır.

Rönesans, Reform, hümanizm, düalizm, sekülerizm, aydınlanma, pozitivizm, rasyonalizm, progressivizm, materyalizm, nihilizm, ateizm, empirizm, deizm, mekanizm gibi Batı düşüncesinin kilometre taşları diyebileceğimiz süreçlerle birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Başta Hristiyanlık olmak üzere bütün dinler ve özellikle 19. yüzyıldan itibaren de İslam dünyası, Batı'nın fikir ve inanç problemleriyle yüzleşmek ve hesaplaşmak zorunda kalmıştır.

Bu yeni dönemde Batı'nın kendi tarihi ve diniyle hesaplaşması esnasında türetilen ve büyük ölçüde materyalizm ve pozitivizm temelli felsefi, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik teoriler, İslam inançları açısından da tehdit ve tehlike oluşturmaya başlamıştır. Özellikle bazı konularda geçmişte kullanılan yöntemler, ortaya konulan deliller artık istenilen ölçüde ihtiyaçlara cevap veremez olmuştur.

İşte Yeni İlm-i Kelam, modern dönemin sonlarına doğru 19. yüzyılın son çeyreğinde temelleri atılan ve büyük ölçüde 20. yüzyılda çerçevesi netleşen bu yeni dönemde, yeni bir yaklaşım biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni İlm-i Kelam, yeni ortaya çıkan bir ilim değil kelam ilminin kendini yenilemiş hâlidir.

T TARTIŞALIM

Kelam ilminin değişen şartlar karşısında kendisini yenilemesi niçin bir zorunluluktur? Yeni İlm-i Kelam olmasaydı güncel meselelere ve özellikle çağdaş inanç problemlerine karşı Müslümanlar ne yapabilirdi? Tartışınız.

Yeni İlm-i Kelam, “materyalizm, pozitivizm, Darwinizm, Freudizm gibi akımların dine ilişkin yaklaşımlarına cevap vermeye çalışan, yeni felsefi cereyanları eleştiren, yeni bilimsel verileri kullanan, Allah’ın (cc) varlığını yeni yöntemlerle ispata çalışan, akaid konularını ispat ve izah ederek mukaddesatı savunan bir ilim” olarak tarif edilmektedir.[1]

Yeni İlm-i Kelam hareketiyle birlikte klasik kelamın kapsam ve içeriği ile yönteminde bazı değişiklikler yaşanmıştır:

- Konular arasında önem ve öncelik sıraları yeniden gözden geçirilmiş, geçmişte üzerinde çokça durulan bazı konular (madde, cevher-araz, zat-sıfat ilişkisi gibi) bir kenara bırakılarak ispat-ı vacip (Allah’ın varlığının delillerle ortaya konulup ispatlanması) gibi konular öncelenmiştir.
- Geleneksel kelamda ele alınmayan bazı konulara yer verilmiştir. Örneğin; insan hakları, özellikle kadın hakları ve kadının toplumsal konumu, İslam dininin diğer dinlerle mukayesesi gibi.
- Modern dönemin bilimsel verilerine daha çok ağırlık verilmiştir. Bilim-din ilişkisi çözümlenmeye çalışılmış, ispat-ı vacip konusunda hudûs ve imkân delili yerine gaye ve nizam delili öne çıkarılmıştır.
- Felsefi, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik teoriler kendi argümanları çerçevesinde ele alınarak tartışılmış ve inanç açısından tutarsızlık içeren iddialarına cevaplar verilmiştir. Mekanizm fikrinin temelsizliği üzerinde durulmuş, Darwinizm, pozitivizm ve Freudizm’in iddiaları eleştirilmiştir.
- Yeni İlm-i Kelam’la birlikte herhangi bir mezhebi taklide dayalı yaklaşım bırakılarak içtihat ve görüşler arası tercihe dayalı anlayış benimsenmiş, klasik kelam problemleri eleştirel bir bakış açısıyla gözden geçirilerek tartışmaya açılmıştır.

Dönemin kelamcıları bu ilmi güncelleştirme, sağlam ve doğru temellere dayandırma çabasında olmuşlardır. Ancak modern bilim ve düşüncenin mutlaklaştırılması, Batı’dan gelen her şeyin sanki hakikatmiş gibi kabul edilmesi ve aklın fazlaca öne çıkarılması gibi olumsuz ve sakıncalı yönelişlere kısmen de olsa kapılabilmişlerdir. Bu dönemde yazılan eserlerde, ele alınan konuların kısa, sade ve anlaşılır olması, ihtilaflara ve ayrışmalara götürecek konulardan sakınılması, ittihad-ı İslam (İslam birliği) fikri doğrultusunda çalışılması, kelamın bütün konuları yerine seçilmiş konularda, dinin ferdî ve toplumsal boyutuna dair eserler verilmesi, dinin bir bütün olarak ele alınması ve savunulması gibi hususlar öne çıkmaktadır.[2]

1 Cemalettin Erdemci, “Yeni İlm-i Kelam”, Kelam’a Giriş, s. 107.
2 Ulvi Murat Kılavuz-Ahmet Saim Kılavuz, Kelam’a Giriş, s. 74 vd.